

Şehrin Arafızası

YeniGün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

1000
TEMEL
ESER

CİLT: 8 • SAYI: 19

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

16 EYLÜL 2026 ÇARŞAMBA

DEDE KORKUT KİTABI

Muharrem Ergin

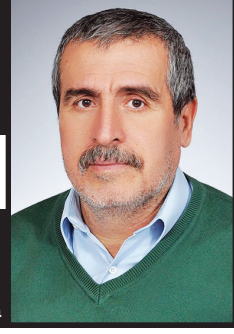
DEDE KORKUT -6

DEVLET

KİTAPLARI

DEDE KORKUT HİKAYELERİNDE TEPEGÖZ'DE TECAVÜZ

**SADIK
GÖKÇE**

sadikgokce@hotmail.com

Beş sayıdır Dede Korkut Hikayeleri konusunda yazılar yayınlıyoruz İlave-miz Şehrin Hafızasında. Geride kalan beş sayıda çok değerli akademisyen ve yazarlarımız bu konuda yazılar kaleme aldılar. Bizler de zevkle okuduk yayınlanan bu yazıları. İlaveyi hazırlayan kişi olarak bu kadar değerli kalemin arasında ben de yer alayım, beni de bir konu yazayım diye düşündüm. Böylece ciddi kalemlerle aynı konuda ve aynı sayfalarda yazma mutluluğu ve gururu yaşamayı istedim. Kendime son yıllarda gündemimizde olan ve bir türlü çözüm bulamadığımız "TECAVÜZ" konusunu seçtim yazmak için. İnşallah bu yazım daha önce yayınlanan Dede Korkut yazıları arasında fazla sırtmaz ve bu konuyu akademisyenlerin gündemine taşır.

Tecavüz, kişinin rızası olmadan bir başkası tarafından zorla, baskıyla cinsel ilişkiye zorlanması veya bu yolla cinsel ilişkide bulunulmasıdır.

Yani suçun oluşması için kişinin rızasının olup olmaması önemli. Her iki kişinin de rızası varsa ama aralarında nikah sözleşmesi yoksa buna tecavüz denmiyor ama fuhuş olarak kabul ediliyor. Fuhuş yapmakta suç olarak kabul ediliyor ve belirli bir cezası var. Hani bir zamanlar bir küçük kızımıza birisi tecavüz etmişti de birisi çıkıp kızımızın rızası vardı demişti. Kızın rızasının olması bu olayı suç olmaktan çıkarmıyormuş demek ki. Hatta bu konuda bir kereden bir şey olmaz diyenler bile olmuştu.

Her ne ise biz konumuza dönelim. Dede Korkut Hikayelerinde Türk Töresi tecavüz olayına nasıl bakmış... Bu konu Tepegöz

hikayesinde işlenmiş. Biz Tepegöz hikayesine bakmadan önce Atsız'ın Bozkurtların Ölümü romanında zinaya nasıl bir ceza verildiğini görelim.

"Çinli kadın kocasının isteği ile bekar Gök-türk erkeklerini baştan çıkarıp onlarla birlikte oluyordu. Kocasını bu yolla mal topluyor, Çin'e kaçtığı zaman rahat bir hayat yaşamak istiyordu. Kadın Onbaşı Sancar'ı seviyordu. Bunu kocası da biliyordu. Ancak tek derdi para ve mal biriktirmek olduğu için bunu önemsemiyordu.

Bir gün Sancar tarladan dönerken Çinli kadın yolunu keser ve sana önemli bir şey söyleyeceğim der. Sancar; Kağana mı bir şey oldu diye sorar. Kadın hayır daha önemli der. Sancar Kağan'ın ölmesinden daha önemli olan haberi öğrenmek için Çinli kadına yaklaşır. Bu sırada kadın Sancar'ın boynuna sarılmaya çalışır ve ben sana vur-gunum der.

Sancar bu işe çok kızar, kadını iteleyerek oradan uzaklaşır. Bu arada farkına varmamıştır ama bıçağını düşürmüştür. Çadırına vardığında bıçağının kınında olmadığını fark eder. Hava kararmaya başlamıştır ama Sancar bugünün işini yarına bırakanlardan değildir. Çadırdan çıkar, bıçağını düşürmüş olabileceğini düşündüğü tarlasına doğru yürür. Tarlada bıçağını bulur ve tekrar çadırına dönmek için yürümeye başlar. Yolda devriye gezen Gece bekçileri ile karşılaşır.

İÇİNDEKİLER

• DEDE KORKUT HİKAYELERİNDE TEPEGÖZ'DE
TECAVÜZ
SADIK GÖKÇE

• OKUYAN BEYİN DAHA MUTLU
PROF. DR. FIRDEVŞ GÜNEŞ

• DEDE KORKUT DESTAN'INDAN YUNUS EMRE'NİN
RİSALETÜ'N HUSHİYYE MESNEVİSİNE
ŞABAN KUMCU

Onların sorularına ters cevaplar verir.

Bu arada gece bekçileri Hakandan kesin emir almışlardır. Türk erkeklerinin Çinli kadınlarla beraber olduğunu duyan hakan denetimlerin sıklaştırılmasını istemiştir. Gece bekçileri devriye gezerken Çinli kadının çadırından gelen tartışma seslerini duyarlar. Çadıra yaklaşp konuşmaları dinlerler.

Çinli adam karısına; Onbaşı Sancar'ı kandıramadığı için kızmakta kadın ise diğer onbaşılar gibi Sancar'ı da kandıracağını söylemektedir.

Gece bekçileri Sancar ve kandırma sözlerini duymuş gerisini anlamamışlardır. Ancak gece vakti dışarda gördükleri Sancar ile bu konuşma arasında bir bağ kurup suçlu bulduklarını düşünürler.

Sabah Sancar'ın çadırını basıp tutuklarlar. Mahkeme kurulur. Sancar fuhuş suçu ile yargılanır. Suğun cezası bellidir Töre'de... Ölüm!

Sancar ne kadar böyle bir eylemde bulunmadığını söylese de derdini anlatamaz. Bu arada başka bir onbaşı çıkıp suçun failinin kendisi olduğunu söyler ve olayı anlatır. Onbaşı oklanarak öldürülür."

Törede fuhşun cezası ölümdür. Peki tecavüzün cezası nedir? Bunu Dede Korkut Hikayelerinde yer alan Tepegöz bölümünden öğrenebiliriz.

"... Oğuz bir gün yaylaya göçtü. Aruz'un bir çobanı var idi. Adına Konur Koca Sarı Çoban derlerdi. Oğuzun önünce bundan evvel kimse göçmez idi. Uzun Pınar denemekle meşhur bir pınar var idi. O pınara periler konmuştu. Ansızın koyun ürktü. Çoban erkeçe kızdı ileri vardı. Gördü ki peri kızları kanat kanada bağlamışlar, uçuyorlar. Çoban keçesini üzerlerine attı, peri kızının birini tuttu. Tamah edip derhal temasta bulundu. Koyun ürkmeye başladı. Çoban koyunun önüne koştu. Peri kızı kanat vurup uçtu, der: Çoban yıl tamam olunca, bende emanetin var gel al dedi. Ama Oğuz'un başına felaket getirdin dedi. Çobanın içine korku düştü. Amma kızın derdinden benzi sarardı."

Burada çoban rızası olmayan birisi ile ilişkiye giriyor. Kim olduğu önemli değil. Önemli olan bir tarafın rızasının olmaması. Bakalım Dede Korkut bu tecavüz sonrası çobana veya çobanın mensubu bulunduğu topluma hangi cezayı uygun görüyor?

"Zamanla Oğuz yine yaylaya göçtü. Çoban gene bu pınara geldi. Gene koyun ürktü. Çoban ileri vardı. Gördü ki bir kütle yatıyor, pırl pırl parlıyor. Peri kızı geldi, der: Çoban emanetini gel al, ama Oğuz'un başına felaket getirdin dedi. Çoban bu kütleyle görünce dehşete düştü. Geri döndü, sapan taşına tuttu. Vurduka büyüdü. Çoban kütleyle bıraktı kaçtı. Koyunun ardına düştü."

İnsan ister istemez burada durup düşünüyor. Çoban peri kızına isteği dışında zorla tecavüz etmese de onun gönlünü yapıp öyle temasta bulunsa idi çocuğun doğumu nasıl anlatırdı? Ya da "Oğuz'un başına felaket getirdin" cümlesi yerine hangi cümleyi kurardı?

Ama burada topluma bir ahlak dersi vermek isteniyor. Her ne kadar hikayelerin İslami içerikleri olsa da bu hikayelerin aslında İslamiyet öncesi Türk hayatını yansıttığı bir gerçek. Ve bu gerçekliğin içinde biz tecavüz olayına toplum tarafından nasıl bakıldığını görüyoruz. Kesinlikle kabul görmeyen bir eylem ve mutlaka cezası var.

Bakalım olaylar nasıl gelişiyor?

"... Gördüler ki bir alamet şey yatıyor, başı kıcı belirsiz. Etrafına toplandılar. İndi bir yiğit bunu tepti. Teptikçe büyüdü. Birkaç yiğit daha indiler teptiler. Teptiklerince büyüdü. Aruz Koca da inip tekmeledi. Mahmuzu dokundu, bu kütle yarıldı. İçinden bir oğlan çıktı, gövdesi adam, tepesinde bir gözü var. Aruz aldı bu oğlanı eteğine sardı. Der: Hanım bunu bana verin, oğlum Basat ile besleyeyim dedi. Bayındır han senin olsun dedi."

Burada Türklerde canlıya ve çocuğa bakış açısını görüyoruz. Sıra dışı bir halde olan bir çocuk öldürülmüyor veya ölüme terk edilmiyor. Bir bey tarafından sahiplenilip bakımı üstleniliyor. Bu ne biçim yaratık diyerek küğümseme yerine oğluma arkadaş olsun birlikte büyüsünler deniliyor. İslamiyet öncesi Türklerden bahsediyoruz. Yunus'un söylediği "Yaradılanı yaradandan ötürü sevmek" sözünün yüzlerce yıl öncesinde Türkler tarafından benimsendiğinin bir örneği... Hikayemize devam edelim...

"Aruz Tepegözü aldı evine getirdi. Buyurdu, bir dadı geldi. Memesini ağzına verdi. Bir emdi, olanca sütünü aldı, iki emdi kanını aldı, üç emdi canını aldı. Birkaç dadı getirdiler helak etti. Gördüler olmuyor, süt-

le besleyelim dediler. Günde bir kazan süt yetmiyordu.

Beslediler büyüdü, gezer oldu, oğlancıklar ile oynar oldu. Oğlancıkların kiminin burnunu, kiminin kulağını yemeğe başladı. Hasılı, halkın bunun yüzünden çok canı yandı, aciz kaldılar. Aruz'a şikâyet edip ağlaştılar. Aruz Tepegöz'ü dövdü, sövdü, men etti, o dinlemedi. Nihayet evinden kovdu."

Çocuğun yaptığı bütün kötülöklere rağmen öldürölmemesi sadece evden uzaklaştırlarak cezalandırılması ne ile açıklanabilir. Buna hoşgörü mü demeliyiz yoksa ahmaklık mı? Bu konuda karar verebilmek için eski Türklerde çocuğa ve canlıya bakış nasıldı? sorusunun cevabını bilmek lazım. Bu konuda yazılmış eserler vardır diye düşünüyorum. Yoksa bu boşluk bir an önce doldurulmalı.

Bir çobanın bir anlık hevesine mağlup olup bir peri kızına tecavüz etmesinin sonucunu okuyoruz hikâyede. Bakalım bir anlık şehvet başka ne belalar getirmiş Oğuz'un başına?

"Tepegöz'ün anası gelip oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi, oğul sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin dedi. Tepegöz Oğuz'dan çıktı, bir yüce dağa vardı. Yol kesti, adam aldı, büyük harami oldu. Üzerine birkaç adam gönderdiler, ok atular batmadı, kılıç vurdular kesmedi, mızrak sapladılar işlemedi. Çoban çoluk kalmadı hep yedi. Oğuz'dan dahi adam yemeye başladı."

Hikâyenin gerisini yazmaya gerek yok sanırım. Merak edenler Muharrem Ergin ta-

rafından hazırlanan, Devlet Kitapları tarafından 1000 Temel Eser içinde yayınlanan kitaptan okuyabilirler.

Biz hikâyenin bizi ilgilendiren tarafını aldık. Tecavüz olayına Türkler tarafından nasıl bakıldığını anlatmaya çalıştık.

Başta yazdığımız Atsız'dan aldığımız hikâyede fuhşun cezasını Töre veriyordu. Orada iki taraf da haberdar ve razı idi. Tecavüzde ise bir tarafın rızası yok. Tek taraflı, güç kullanılarak yapılan bir eylem söz konusu. Bugün ki tabirle "KUL HAKKI" söz konusu. Konu kul hakkı olunca cezayı da Tanrı kesiyor.

Demek ki İslamiyet öncesinde de Türkler kul hakkı denilen bir kavrama inanıyor-muş... Konu kul hakkı olunca cezanın yaratıcı tarafından kesilmesi gerektiği inancını da taşıyorlarmış.

Bir tecavüz olayı karşısında "Bir kereden bir şey olmaz" ya da "Kişinin rızası vardı" gibi savunmalar dünyada işe yarıyormuş. Dünyada insanlar tarafından yazılan yasalardan kurtulabiliyormuşsun... Ama bir de yaratıcının adaleti varmış. Orada torpil sökmüyormuş. Tecavüze uğrayanın (Kul hakkı) ahlı yerde kalmıyor, onun sahibi yaratıcı tarafından failinden mutlaka hesap soruluyormuş.

Ben Tepegöz Hikayesinden bunu anladım. Başka düşüncede olanlar varsa onlar da kendilerince haklıdırlar.

NOT: Bugün anjiyo olacağım. Dualarınızı bekliyorum.

ACZİMİN GİRYESİ

**Ahmet
Sevgi**

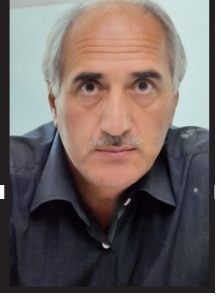
يوكلرك اك آغیری كندی كندیكه ایتدكلركدز
اك باشده ده سویلیه میوب ایچیکه آتدكلركدز

EN AĞIR YÜK

Yüklerin en ağırını, kendi kendine ettiklerindir,
En başta da, söyleyemeyip içine attıklarınıdır.

(Ahmet Sevgi)

DEDE KORKUT DESTANI'NDAN YUNUS EMRE'NİN RİSALETÜ'N HUSHİYYE MESNEVİSİNE

ŞABAN
KUMCU

İki Destan İki İnsan Tipi

Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü'ye göre Yunus Emre 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Dede Korkut Destanı da 14. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmıştır. Dede Korkut hikayeleriyle, Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushıyye Mesnevisi aşağı yukarı aynı devrin ürünüdür. Dede Korkut Destanı gibi Risaletü'n Nushıyye'de bir nevi destandır. Yunus Emre, Risaletü'n Nushıyye Mesnevisi'nin bazı başlıklarında destan kelimesini kullanır. "Dastan-ı ruh-ı nefis", "Dastan-ı kanaat", "Dastan-ı gazap", "Dastan-ı akl" gibi. Risaletü'n Nushıyye'de muhtevası bakımından destana benzer. İnsanlar arasındaki mücadeleler ve savaşlar hikâye edilir. Ancak bu mücadelelerin ve savaşların şekli, esası, özü, anlamı birbirinden tamamıyla farklıdır.

Dede Korkut Kitabı İslamiyet'ten önceki Türk ruhunu, hayatını, yaşantısını hikâye eder. Bu destanlarda insanın yaratılışına ve yapısına ait herhangi bir düşünce yoktur. Fert olarak vardır. Güçlü kuvvetlidir. Kendisini bütün insanlardan üstün tutar. **Risaletü'n Nushıyye**, İslamiyet ve tasavvufun etkisiyle yazılmıştır. **İslamiyet'ten sonraki Türk ruhunu ve İslamiyet'in bize kazandırdığı yeni değerleri** anlatır. Burada insan, dış mücadelelerden çok kendisiyle mücadele eder. Dede Korkut Kitabı'nda kendini gösteren ideal **Alp tipi**, Risaletü'n Nushıyye'de **Veli tipine (Alperen)** dönüşür.

Yunus Emre, insanı manevi ve ruhi yapısıyla ele alır. Bu iki destan birbirine tezat oluşturur. İki farklı insan tipi vardır. Türk toplumunun aynı asırda, birbirine tamamıyla aykırı iki hayat şekli, iki düşünüş tarzı, iki edebiyatı ve iki medeniyet anlayışının olduğunu görürüz. Oğuz destanlarında düşmanla mücadele ve kahramanlık esastır. Onları harekete ge-

çiren sebep, esir düşen anneyi babayı, kardeşi veya "bey"i kurtarmak ve intikam almak arzusudur. Burada kadınların değeri bile ata binmek, kılıç kuşanmak, ok atmak, düşmana akın etmek ve güç göstermekle ölçülür. Dede Korkut hikayelerinde toprağı genişletmek ideali yani cihangirlik yoktur. Hücum genellikle karşı taraftan gelir. Mücadelelerini genellikle hayvanlarla yaparlar.

10. yüzyılda İslamiyet'i kabul eden Türklerin 14. yüzyılda hala eski ruhlarını muhafaza ettiklerinin en büyük ispatı Dede Korkut Kitabı'dır. Dede Korkut'tan sonraki eski Türk destanlarında bu etkiler azalır. Türkler Anadolu'da göçebelikten yerleşikliğe, hayvancılıktan ekinciliğe geçtikten sonra İslamiyet'i tam manasıyla benimserler. Maddi yaşayış tarzıyla beraber manevi yaşayış tarzı da değişir. Dede Korkut'ta daima karşımıza çıkan "hayvan unsurları" Anadolu köy edebiyatında yerini "bitkiler" ve "kozmetik" unsurlara bırakır. İslamiyet'ten sonra Türk ruhunda meydana gelen değişiklik; "maddi kuvvetin yerini manevi kuvvetin alması, insanın dıştan içe dönmesi ve kendi içinde parçalanmasıdır."

Yunus Emre'nin mesnevisinde bu değişiklik açık bir biçimde görülür. **Dede Korkut** hikayelerinden Deli Dumrul'da da "insani ve maddi gücün ilahi ve manevi kuvvet karşısında mağlup olduğunu görürüz." İnsanlar karşısında yılmayan mağrur Türk, Allah'ın iradesi karşısında boyun eğer. Manevi kuvvetlerle maddi kuvvetler arasındaki mücadele İslami Türk edebiyatının özünü teşkil eder. Dıştan içe, mekândan ruha, maddeden manaya, kuvvetten acizliğe, insandan Allah'a, dünyadan ahirete dönüş.

Fuzuli'nin Leyla vü Mecnun mesnevisi de dıştan içe dönüşün bir ifadesidir. Bu

içe dönüşü, **Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushiyye'sinde** felsefi, dini, ahlaki, ruhi bütün cepheleriyle görürüz. Yunus'un anlattığı destan insanın başka insanlarla değil, kendi kendisiyle yaptığı mücadeleyi hikâye eder. Yunus'ta insan maddi, manevi, uzvi ve ruhi olmak üzere ikiye bölünür. Mücadele insanın bu iki parçası arasında geçer. Yeni bir ideal kahraman, yeni bir destan doğar. Yunus'un destanıyla eski destanların benzerliklerini ve ayrıştıkları yönler şunlardır.

-Dede Korkut Kitabı'nda insanın yaratılışı ve yapısına dair herhangi bir düşünce yoktur. Kahramanlar fert olarak vardır. Oğuz Kağan Destanı'nda ve Dede Korkut Kitabı'nda kahramanlar dıştan tasvir edilir. Oğuz'un vücudunun bazı kısımları hayvana benzetilir. Dede Korkut Kitabı'nda da kahramanlar hayvana benzetilir. İslamiyet'ten önceki Türk adları genellikle hayvanlardan alınmıştır. Hayvanlara karşı galip gelen, onu köle gibi kullanan insan, kendini tabiatın üstün görür. Oğuz Kağan kendi iradesine güvenen atın üstünde harekete hazır bir insandır. Karşısındaki hiçbir şey onu durduramaz

-Yunus Emre'nin insanı kendisini bütün kâinata bağlı hissediyor. İradesinin dışında tabiatı ve kendisini yaratan sonsuz bir kuvvet tasavvur ediyor. Allah, top-rakla suyu birbirine karıştırıyor. Hava ile onu harekete geçiriyor. Ateşle ısıtıyor. İnsanın maddi varlığı, sureti bu şekilde oluşuyor. Fakat insan sadece maddi unsurlardan ibaret değildir. Nasıl ki tabiatı sadece maddi unsurlar izah edemezse; tabiatla bir kanun nizam, insanda da bir maneviyat vardır. **Yunus Risaletü'n Nushiyyesi'nde** insanın bu manevi kuvveti üzerinde durur. O buna "**can, akıl, gönül**" diye isimler verir.

-Vücudun içine can girince onu "**pür-nur**" eder. Buna bugün biz "**şuur**" (bilinç) diyoruz. Maddi varlık diğer bir maddi varlığı anlayıp kavrayamadığı (idrak) gibi, kendi kendisini de anlayamaz. İnsan hem maddi varlığın hem de kendi kendisinin şuuruna sahiptir. İşte bu bilinç insanı maddi varlıklardan üstün kılar. Yunus'a göre insanda tecelli eden bu nur, ilahi nurun bir parçasıdır. İnsan

ruhu vasıtasıyla Allah'ın varlığını keşfedip ona karışıyor. Vücut sadece ruhu taşıyan bir vasıta haline geliyor. Kendi durumu ve yaratılışını bilen ruh artık maddenin içinde olmak istemiyor. Kaynağına Allah'a dönmek istiyor.

Fakat vücut ruhu her taraftan sarmış, onu esir etmiştir. İnsan vücut vasıtasıyla dünyaya bağlıdır. Dünya, ruhu bin bir görüntüsü ve çekiciliğiyle (tezahürü) yakalıyor, parçalıyor ona kendi kendini ve Allah'ı unutturuyor. Yunus'a göre bütün ihtiraslar insanın maddi varlığının eseridir. Bizim bütün ızdıraplarımız da bundan doğuyor. Yunus, ihtirasların insanı düşürdüğü halleri ve onlardan kurtulmanın yollarını anlattığı Risaletü'n Nushiyye mesnevisi, görünmeyen güçlerin bir insan tarafından teşhis edilip (tanınıp, anlamlandırıldığı) sembollerle tasvir edildiği bir destandır.

Yunus'a göre insanın maddi bünyesini oluşturan dört unsur onda psikolojik travmalar doğuruyor. **Ateşten;** şehvet, kibir, tama, kıskançlık. **Havadan;** kizb, riya, tizlik, nefis. **Topraktan;** sabır, iyi huy, tevekkül, mekrumet. **Sudan;** sefa, seha, hutuf, visal ortaya çıkıyor. İnsanın fiziki yapısıyla psikik yapısı arasında çıkan kurulan bu ilişki dikkat çekicidir. "**Can**"ın da dört hali vardır. **İzzet;** insanın kendi kendisini yüksek bir değer olarak tanıması. **Vahdet;** tezatları birliğe dönüştürme kuvveti. **Haya;** başkalarını değerli sayması, başkalarına saygı duyması. **Adab-ı hal;** kendini kemale erdirmesi, olgunluk derecesine yükseltip düzene girmesi. İnsan bu kuvvetler sayesinde Allah'a doğru yükselir.

Yunus, derin bir görüşle, sosyal ve psikik olanı birbirine bağlıyor. Sosyal barışın ve sükûnetin bir sınıfın diğer bir sınıfa galip gelmesiyle değil, her insanın içinde iyinin kötüyü galip gelmesiyle gerçekleşeceğine inanıyor. Bu da ancak ruhun başka kuvvetlerinin oluşturacağı akıl ve irade ile mümkündür. Yunus mesnevisinde akla üstün bir değer verir. Aklı insanın içindeki iyi ve kötü kuvvetleri bilen ve iyi kuvvetleri harekete getiren, düşünen, hükmeden ve emir veren bir hükümdar olarak tasvir ediyor. İhtirasların elinde oyuncak olan insan, akıldan

imdat dilemeye geldiği zaman akıl; şeytanın ordularını yok etmesi için, rahmani ordulara emir veriyor.

İnsanın yaratılışı, yapısı ve kuvvetleriyle ilgili böyle düşüncelere sahip olan Yunus, **ihitiralarımızı** ayrıntılı bir biçimde anlatıp, tasvir ederek, insanın onlarla yapmış olduğu savaşı anlatır. İşte bu savaşı "destan" adını veriyor. Her savaşta olduğu gibi burada da iki taraf, **iki sultan** vardır. İkisi de "mülkü" insanı almak isterler. Bunlardan biri **şeytanidir**, emrinde dokuz bin asker vardır. Diğeri **rahmanidir** emrinde on üç bin asker vardır.

İki sultan durur sana havale
Diler her birisi kim mülki ala
Biri Rahmanidur can hazreti
Biri şeytanidir garaz yatından
Gör imdi kim seni kime taparsın
Kime kapu açup kime yaparsın
On üç bin erdürür Rahmani leşker
Zebunsuz kimselerdik key erenler
Tokuz bindür bu nefsin haşeratı
Müdam eylerledür bunların atı
Nişanları bu kim yüzleri kara
Bu nifrin ü şikâyet kanda vara

Bu parça Yunus'un insanının iç mücadelesini nasıl eski destanlar gibi, bir savaş hikayesi şekline çevirdiğini gösterir. Bu tasvirler bu savaşın sadece sembolik bir mücadele olmadığını Yunus'un devrine has, gerçek, dışarda toplumun içinde yaşanan bir mücadele olduğunu hissediyoruz. Yunus ruhî olan ile sosyal hayatta olanları birbirinden ayırmıyor. İnsani ihtiraslar sonuç itibarıyla sosyal bir nitelik taşır. Bu destanda Yunus'un bahsettiği şeytani sultanın büyük oğlu **Tama**, (aç gözlülük, doymazlık, aşırı hırs) mal, mülk ihtirasıyla etkileri ve sonuçları itibarıyla sosyaldır. Bu ihtiras bazı bakımlardan Oğuz Kağan'ın cihangirlik ihtirasına benzer. O da dünyayı kucaklayıp almak ister.

Bin er tonlu tururlar kapusunda
Esir etmiş cihanı tapusunda

Tama'nın askerleri, savaş şeklinde tasvir edilmiştir. Yunus bir sembolü değil de gerçeği anlatıyor gibidir. Burada mal

ve mülk ihtirasıyla korkunç bir çehreye bürünen savaşçıları görürüz.

Key erenlerdürür zindanı bekler
Bahadurlar demur yürekli erler
Bin er tonludurur tama çerisi
Mübarizdur bahadur her birisi
Ele gireni zindana ururlar
Ayağına da demür buyururlar

Aklın huzuruna bir gün, benzi sararmış, dili ve aklı çarpılmış birisi gelir, **Tama** kervanı ile yoldan saptığını, başına felaketler geldiğini, kendisini bu beladan kurtarmasını söyler.

Görem bir şahs gelur benzi sararmış
Dutulmuş dili aklı yavıvarmış
Gelüp aklun önünde tapu kıldı
Hakk'a şükreyledi çün anı buldı
Eğer sen akl isen gel beni gör dir
Tımar eyle benüm derdüme ir dir
.....

Tama kervanıyla yoldan azdum
Sana geldüm çün umman sende sezdim
Bunalup sana geldüm halümi bil
Mededün var ise gözüm yaşın sil

Akıl sultanı adamın halini düşünür, ona yardım etmek ister ve komutanlarından **Kanaat'ı** çağırıp ona emir verir. Kanaat ordusunu alır, Tama ordusuna hücum eder ve onu yener. Her tarafa huzur, barış, sükün gelir. Yunus bu mücadeleyi şöyle anlatır.

Çağırdı muştucu geldi kanaat
Harir tonlar giyer biner burağ at
Alemleri yeşil bulandı çıktı
Kimesne esleme yavlak ınıkdı
Çavuşlar yöğşirür sağda vü solda
Giriv ü zezmedür değme yolda
Anı gördi kaçır nefis haşaratı
Gör imdi nitedür Halik sıfatı
.....

Bunaldı cümlesi turmadı kaçır
Kılıç lazım degül iş oldu kaçır
Kılıçlar kanlıdur erleri gazi
Uçar kuşlar gibi atları tazi
Tama'dan kurtarurlar il ü şehri
Sıdılar leşkerin cebr ü ve kahri
.....

Gazadan geldi şeh tahtın oturdu
Sipahiler kamu tapuya turdu
Kamu şeh ü kamu il rahat oldu

Nireye varsan pür nimet oldı
.....
Herifler cümlesi taata meşgul
Olupdur cümlesi sultanına kul

Yunus'un bu parçada sembollerden hakikate geçip, gerçek bir savaş sahnesini tasvir ettiğini görüyoruz. Mal ve mülk ihtirası şiddet ve esaret doğurduğu halde, Kanaat, huzur, barış ve sükûnet getiriyor. Yunus'un ilahi bir temele dayanan din anlayışının aynı zamanda sosyal bir karakter taşıdığını, insanın ve toplumun saadetiyle yakından ilgili olduğunu görürüz.

Eski Türk kahramanlarının en büyük ihtirası **gururdur**. **Deli Dumrul'un** delice hareketleri, kendini herkesten üstün görmek arzusundan ileri gelir. **Kazan Han'ın çobanı, Şekli Melik'e** şöyle meydan okur.

İlakırdı söyleme mere itüm kafır
İtüm-ile birvyalakda yandım içen azgın kafır
Altundağı alaca atun ne ögersin
Ala başlu kiçimçe gelmez mana
Başumdağı tuğılğanı ne ögersin mere kafır
Başumdağı borkümce gelmez mana

Kazan Han esir düştüğü zaman kafirler ona kendilerini övmesini teklif ederler. Mağrur kahraman buna müthiş içerler ve onlara kendisini, över.

Bin bir erden yağı gördüm-ise öyünüm didüm
Yiğirmi bin er yağı gördüm-ise yıylamadum
Otuz bin er yağı gördüm-ise ona saydum
Kırk bin er yağı gördüm-ise kıya bakdum
Elli bin er gördüm-ise el virmedüm
Altmış bin er gördüm-ise aytışmadum
Seksen bin er gördüm-ise segsenmedüm

Dede Korkut kahramanları izzetinefs (insanın kendine olan öz saygısı) onur ve gurur hissi ile doludurlar. Yunus **kibri ve gururu** kötü görür. Gururlu insanı dağ başlarında yaşayan, kendinden başka kimseye değer vermeyen bir insan olarak tasvir eder.

Özünden başka kimseyi beğenmez
Yüce yirde turur aşağı inmez

Yunus'un şiirinde çok rastlanan **ölüm fikri**, beşerî gurura karşı ilahi kuvvetin galip geleceğini gösterir.
Nice tahta binenler yire düşdi
Nice benim diyene sinek üşdi

Akıl dağ başında oturan **Kibre** hücum etmesi için **tevazuya** emir veriyor.
Sözi düketmedi alçaklık irdi
Kibir gördi anı tiz girü döndi.
Bu semboller dağ başlarında yaşayan haramiler, hisar ve kalelerde bulunan savaşçılar, ovada, tarla ve bahçelerinin yanında oturan köylüler arasındaki tezatları ve mücadeleyi temsil eder. Kibrin sembolü **dağ ve hava**, tevazunun **su ve denizdir**.

Gör alçaklığı akdı ırmağ oldı
Aka aka denize varmağ oldı
Akup su alçağa suya katılır
Su suya irdi denize yetilir

Yunus'un ele alıp kötülediği üçüncü ihtiras **Hiddet** yani **gazaptır**. Gurur gibi gazapta **Alp tipinin** başlıca özelliklerinden biridir. İki duygu arasında yakın bir münasebet vardır. **Bayundur Han'ın** verdiği ziyafette oğlu kızı olmadığı için kara çadırda misafir edilen **Dirse Han**, gururunun kırıldığını hisseder. Evine dönünce çocuk doğurmamış olan karısına korkunç bir hiddetle şöyle haykırır.

Han kızı yirümden turayın-mı
Yakan-ile boğazından tutayın-mı
Kaba ökçem altına salayın-mı
Kara polat öz kılıcum elüme alayın-mı

Öfke, savaşçıları şiddete sevk eden en kuvvetli sebeptir. Yunus gazabı korkunç bir savaşçı olarak tasvir eder ve onu şöyle konuşturur.

Benüm ileyüme kim katlanısar
Ki hışmumdan deniz oda yanısar
Nireye kim varam başlar kesilür
Kime boşar isem olukdem ölür

.....
Nireye kim varam ot bitmez anda
Çü nakt oldı kime derd yitmez anda
İşidenler benüm kaçar sözümnden
Ki ben de korkaram uş kendözümnden

Sakin bana uyup sen gafil olma
Benüm sözüm tutup imansız ölme

Bu tasvirde de Yunus gerçek bir savaşçıyı kendi ağzından konuşturur. İhtiras bir tip oluşturur. Sosyal hayatı altüst eder. Öfkeye karşı Yunus'un çıkardığı ruhi kuvvet **sabırdır**. Akıl etrafa dirlik düzenlik nasıl diye haberciler gönderir. Gazabın her şeyi mahvettiğini söylerler. Bunun özerine akıl, sabrı çağırıp onu, barış ve huzuru sağlamaya memur eder. Akıl casuslara söyler divanda
Yürün bulun düzenlik saffi kanda
Sabır kanı boşu keskince olmuş
Düzengile safa andak bozulmuş
Çıkageldi sabır ana olukdem
Sanasın boşuyu İbrahim Edhem

Yunus, diğer ihtiras ve rezaletleri iyice anlayıp destani bir şekle büründürmeden inceler. Bunlar eski Türk ahlakıyla ilgili değildir. Mesela **cimriliğin** ne Oğuz Kağan Destanı'nda ne de Dede Korkut Kitabı'nın asıl hikâye kısmında bahsi söz konusu değildir. Genel anlamda eski Türk ahlakının simgesi **cömertliktir**. Cömertlik toplum içinde itibar kazanmanın, kendini gösterme duygusunun, güç ve kuvvetin sembolüdür. Bundan dolayı eski Türk düşüncesiyle uyuşan bir erdemdir. Yunus, cimriyi (hasisi) her bakımdan kötüler. Cimri, her şeyden önce kendi kendine düşman olan bir insandır. O kendi kazandığını sadece başkalarından değil, kendinden bile sakınır. Sakınır kendüden kendü yidigun Kazancın kendünün kendüye vermez

Cimri, hayattan zevk almayan bir insandır. Şeker yer ise dadı dalı yoktur. Cimri daima korku ve üzüntü içinde yaşar. Anun gitmez olur hiç gönlü tarı
Yıl on iki ay onun şadlığı yok
Yise ger yimese kayguile tok

Cimri hayır işlemez. Bir şey onun elini bağlamış gibidir. Yunus, elin bağlanmasını bu suçun sonucu olarak görür. Eli bağlıdurur hayr işe ermez
Suçu yok kişinin bağlanmaz eli

Cimri korkak ve imansızdır. O Allah'a

güvenmez. İnsanlara bütün nimeti Allah'ın verdiğiğine inanmaz.
Ganidür padişeh ol anı görmez
Nice yıldan beri ol nimeti yir
Hakk'a bir dirse dahi şirk ile dir

Cimri bilmez ki insanlara her şeyi Allah verir.

Gelür her gün yeni nuzl ü yeni han
Yeni gelenlere virür yeni ton
Yeni subh ü yeni ahşam yeni hal
Yeni devran yeni dem yeni visal
.....

Nedir bir kişi belki cümle alem
Nasibini alur ne bis ü ne kem

Cimriyi korkutan yarın endişesidir. Allah'a inanan insanın yarın kaygısı yoktur.

Neyise dirliğün oldur ölümün
Bugünkü gündürür yarın günün
Hakk'ı tuya nara bugün yarın yok
İşün bugün bitür gözleme ayruk

Allah'ı seven dünyaya bağlanmaz. Cimrilik dünyaya bağlanmak demektir. Şu kişi kim bugün dünyası terkdür
Yakın bilgil anun imanı berkdür
Sevemez dünyeyi merdan kişiler
Bakadirlük nedür anı dilerler
.....

Anunçün gözleri Hakk'a açıldı
Hüdadın canına rahmet saçıldı

Yunus, sadece Oğuz Kağan ve Dede Korkut destanlarında görülen eski Türk zihniyetine değil, aynı zamanda köy ve şehre yerleşip, fetih veya başka sebeplerle zengin olan şehirlilerin anlayışına da karşıdır. Yunus'un ideali insanın bütün varlığıyla Allah'a yönelmesi ona bağlanmasıdır. İnsanı kendi ruhundan ve Allah'tan uzaklaştıran bir zillet daha vardır. Başkalarının hareketlerini takip ederek onları çekiştirmek olan **gıybettir**.

Ayrığı söyleyen kendün unudur
.....

Özini gözleyen kimseye bakmaz
.....

Ne hacetdür sana kimse haberi
Fariza cümleye kendü bazarı
.....

Fariza her kişiye kendü sözi
Bakar kendü yolına kendü gözi

Başkalarına bakmak faydasız ve lüzumsuzdur. Her insan kendi işinden sorumludur. Kimse kimseyi itham etmek ve ayıplamakla ıslah etmiş olmaz. Bütün mesele insanın kendindedir. Başkalarının kusurunu gören kendininkileri fark etmez. Halbuki mühim olan insanın kendi kusurlarını görmesi, onlarla mücadele etmesidir. Ruh ancak bu sayede temizlenir. Başkalarının işlediği hatalar bize etki etmediği gibi, onların aldığı hazlar da bizi ilgilendirmez.

Sana kimse suçu zerre irmez
Sana ayruk yidiği çeşni virmez
Sen ayruk yidiğiyle toymayasın
Anınla cism ü ömri yuymayasın

Mühim olan dışarısını ve başkalarını değil, kendini görmektir ve Allah'ı kendinde bulmaktır.

Göz oldur kim müdam ol canı göre
Farizadur kula sultanı göre
Bu baş gözi degül ol can gözidür
Kimün canı varısa anı görür
.....

Bakar ölü gibi gözün nuru yok
Özünü görmeyen ne göre ayruk

Eflatun, meşhur **Mağara** efsanesinde, ihtiras zincirleriyle bağlanmış, sırtlarını güneşe (**hakikate**) dönük insanların, karşılarında birtakım gölgelerin oynattıklarını görerek, onları hakikat sandıklarını, bunları fark edebilmeleri için zincirlerini (**ihtiraslarını**) kopararak güneşe dönmeleri gerektiğini söyler. **Descartes** kendisini aldatan dış görüşlerini reddetmek suretiyle içinde yanan ebedi aydınlığı buldu. Yunus'un Risaletü'n Nushiyye'de anlattığı budur. Asıl hakikat insanın içindedir. "Bir ben vardır bende benden içeri"nin manası budur. Bu fikrin İslamiyet'ten önceki Türk düşüncesi-ne tamamıyla zıt olduğu açıktır.

Oğuz Kağan ve Dede Korkut kahramanlarıyla kendini idealize eden eski Türk insanı tamamıyla dışa dönük, mekânda genişlemek isteyen ve maddi kuvvete inanan bir "**Alp**"tir. Yunus'un tasvir et-

tiği insan tipi ise içe dönük, ruhları derinleştiren, manevi varlığı yüksek tutan, Allah'a ulaşmayı gaye edinen bir "**Veli tipidir. (Alperen)**". Bu iki insan tipinin dünyaya ve başka insanlara karşı almış oldukları tavır tamamıyla farklıdır. **Alp tipi** için dünya fethedilecek bir yerdir. Diğer insanlarsa, yenilip, kendisine bağlı kılınacak düşmanlardır. **Veli tipi (Alperen)** için ise dünya değersizdir. Madde ve mekân değersizdir.

Diğer insanlar düşman değil dosttur. Çünkü onların içinde de ilahi bir ruh vardır. Yunus bu düşünceleriyle eski Türk akıncılığına tamamıyla zıt bir görüş ortaya atar. "**Daha deniz, daha müren, güneş bayrak, gök kurkan**" diyen **Oğuz Kağan'a** karşı **Yunus**; "**kendüde seni bulan kancaru sefer itsün**" der. Yunus, eski Türk akıncısını atından indirir, elinden kılıcını ve okunu alır, onu kendi içinde "**sefer**" e davet eder. "**Dış sefer**" kadar "**iç sefer**" de zordur. Yunus iç "**sefer**"in zorluklarını sembolik bir şekilde anlatır.

Bunda işkun şehrine üç yüz deniz geçerler
Üç yüz deniz geçübün yidi tamu bulasın
Yidi tamuda yangıl her birinde kül olgıl
Vücudun anda kogıl ayruk vücut bulasın
Hakikatdur hak şarı yidüdü kapuları
Dergahunda yazludur girüp kudret göresin

Evvelki kapusunda bir kişi olur anda
Sana aydur berü gel olmaya kim varasın
İkinci kapusunda iki arslan var anda
Niçeleri korkutmuş üç evren vardır anda
Sana hamle kılurlar korkmayuban varasın
Dördüncü kapusunda dört pirlir vardır anda

Bu söz sana rumuzdur gör kim delil bulasın

Beşinci kapusunda beş ruhban vardır anda

Dürlü mata satarlar olmaya kim alasin
Altıncı kapusunda bir huri oturur anda
Sana aydur gel berü olmaya ki varasın
.....

Yidinci kapusunda yidiler oturur anda
Sana dirler kurtuldın gir dost yüzün göresin

Çün içerü giresin dost yüzini göresin

Enel Hak şerbetünü dost elünden içesin
Şu didiğüm sözlerüm vücuddan taşra
degül
Tefekkür kılurısan cümle sende bulasın

Bu parça insanın kendi içinde yapacağı seferin sembolik bir tasviridir. Bu da kahramanlık isteyen tehlikeli bir mace-radır. Gerçek dünyada gelişen eski Türk destanında her şey gerçekçidir. İnsan ve tabiat asli hüviyetlerini dış karakterlerini muhafaza ederler. Olaylar sembolik bir mana taşımazlar. İfadeler mecazi değildir. İnsanın iç alemini tasvir etmek mümkün olmadığı için ruhtan bahseden edebiyat, semboller ve mecazlar kullanmak zorunda kalmıştır. Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushiyyesi'ndeki bu bölümde, insan ruhu ile olayları ve kuvvetleri anlamlandırması ve dış aleme ait şekiller vasıtasıyla tasvir etmesinin sebebi budur. Eski Türk edebiyatının son devirlerinde **Şeyh Galip** de meşhur **Hüsn ü Aşk** mesnevisinde ruha dair olaylardan bahsederken aynı sembollere başvurmuştur.

Dede Korkut Kitabı'nda olmayan, Anadolu'ya Türk kültür ve medeniyetinin yerleşmesinde, gaziler, veliler ve alimler kadar önemli rolü olan bir diğer tipte **ahi tipidir**. 14. Yüzyılın ortalarında Anadolu'ya gelen **Tancalı Seyyah İbn Batuta** (1304-1369) burada kendisini hayrete düşüren ve hayran bırakan insanlarla karşılaşır. Bu insanların bir kısmı köylü ekinci, bir kısmı da zanaat sahibi kasabalı şehirliyidiler.

Aksaray'da fırınında somun üreten **Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Veli Aksarayi** ekmekçi onun talebesi Bayramiye Tarikatı'nın kurucusu **Hacı Bayramı Veli, (Ahi Sultan)** ekinci, Hacı Bayramı Veli'nin talebesi şöhreti Belgrad'a ve Peşte'ye kadar giden Göynüklü Bıçakçı Ömer Dede'de bıçakçıydı.

Hacı Bayramı Veli, müridlerinin kabilîyetine göre kimisini **zanaata**, kimisini **ziraata** teşvik ediyordu. Ekinci ve zanaat erbabı için savaş değil, barış ön plandaydı. Başlıca özellikleri çalışan insanlar olmalarıdır. Ahiler bazı yönleriyle gazilere benzerler, gözlerini budaktan esirgeme-yen yiğit kişilerdir. Ahilikte cömertlik,

fakirlere yardım etmek esastır. Bundan dolayı ahi olan bir kimse hem kendi geçimini sağlayacak hem de başkalarına yardım edebileceği bir işe bir zanaata sahip olmalıdır. Ahi, helal rızık kazanmalıdır.

Ahi gerçek bir Müslüman'da bulunması gereken bütün vasıfları taşımalıdır. Ahilerin örf ve adetlerinde, fakirlere ve misafirlere yemek yedirmek önemli bir yer tutardı. Ahiler dünya görüşü ve kıymet verdikleri değerler bakımından gazi ve veli tipine benzemekle beraber mutlaka bir zanaat sahibi olmalıydılar. Ahi kazandığı parayı kendisi için değil, başkası için harcardı. Ahilikte esas olan para biriktirmek değildir. Hacı Bayramı Veli, Akşemsettin ve daha başka tanınmış şeyhler **Fatih** gibi gazi hüviyeti taşıyan padişahlara gerektiği zaman yardım etmişlerse de onlardan daima uzak kalmaya çalışmışlardır. Ahilik ahlakı bunu gerektirir.

Ahi dostlarını ahlaklı kişiler ve fakirler arasından seçmelidir. Ahilikte sofranın düzeni, su içmek, söz söylemek, elbise giymek, evden çıkmak, yolda yürümek, mahallede yürümek, pazarda yürümek, bir şey satın almak, eve girmek ve oturmanın bir adabı vardır. Bunlar gösteriyor ki ahilikte ruh terbiyesine olduğu kadar davranış terbiyesine de büyük önem verilmiş ve her şey düzenlenmiştir.

Ahiliğin köylere kadar yayılmış olması bu terbiyenin gelenek halinde asırlarca devam etmesi, Türk halkının şahsiyet ve karakterinin nasıl oluştuğunu anlamak bakımından çok önemlidir. **İbn Batuta** gibi Müslüman bir seyyahta hayret ve hayranlık duygusu uyandıran bu çok insani yaşama tarzı, Türk toplumunda gençlerin çok disiplinli bir şekilde terbiye edilmelerinin bir sonucudur.

**

Kaynakça: Prof. Dr. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000. / Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004 / Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.

OKUYAN BEYİN DAHA MUTLU

Günümüzde okuma, bireyin zihinsel gelişime en büyük katkı sağlayan etkinliklerin başında gelmektedir. Hızlı, hareketli, yoğun ve dijital bir çağda, sessizce kitap okumak, onunla vakit geçirmek bazen zor olabilmektedir. Oysa okumanın sayısız faydası bulunmaktadır. Okuma, bireyin dilini, zihnini, ruh sağlığını ve fiziksel sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Okuma alışkanlığı, bilgi seviyesini artırma ve zihinsel sözlüğü geliştirmenin yanında, bireyin nörolojik rahatsızlıklardan, kaygı ve depresyondan kurtulmasına yardım etmektedir. Hatta bazıları okumanın kişileri daha iyi insanlar yaptığını bile söylemektedir.

Okuma; görme, seslendirme, anlama, zihne yerleştirme gibi göz, kulak ve beynimizin birlikte yürüttüğü karmaşık bir süreçtir. Bu süreç, harf ve semboller algılamayla başlamakta, ardından dikkat yoğunlaştırılarak; kelime ve cümleler anlaşılma, ilgi duyulan bilgiler seçilmektedir. Seçilen bilgiler, sıralama, sorgulama, ilişkilendirme, değerlendirme gibi zihinsel işlemlerden geçirilerek işlenmektedir. İşlenen bilgiler, zihindeki ön bilgilerle birleştirilerek yeniden anlam verilmektedir. Anlamlandırma kişinin okuma amacı, ilgisi, güdülenmesi, eğitim düzeyi ve okuma deneyimi etkili olmaktadır. Böylece gözle alınan yazılı bilgiler zihinsel kavramlara çevrilerek zihne yerleştirilmektedir. Böylece okuma, bireyin dil, zihinsel, iletişim, öğrenme, anlama, sosyal ve zihinsel bağımsızlık becerilerini geliştirme aracı olmaktadır.

Kitap okumanın faydası konusunda çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Okuma bireyin dil ve zihinsel becerilerini geliştirmekte, zihinsel sözlüğü zenginleştirmekte, ifade yeteneğini güçlendirmekte, insanlarla iletişim kurmasını kolaylaştırmakta, kişiye daha sosyal bir karakter kazandırmaktadır. Bu süreçte çok sayıda kelimeye sahip olma, bireyin daha fazla kavramla düşünebilmesini

**PROF. DR.
FİRDEVS
GÜNEŞ**

sağlamaktadır. Yani düşünme kapasitesini ve kültür düzeyini artırmaktadır. Okuma aynı zamanda günlük stresi azaltmakta, zihni dinlendirmekte, empati ve odaklanma becerilerini artırmaktadır. Beyni aktif tutarak hafızayı güçlendirmekte, genel kültürü ve hayal gücünü beslemektedir. Ayrıca düzenli okuma uyku kalitesini artırmakta, Alzheimer riskini azaltmakta ve analitik düşünme yeteneği kazandırmaktadır. Okuyarak olayların ve gelişmelerin iç yüzünü öğrenen bir kişi, kendine olan güvenini artırmakta, düşünce ufkunu geliştirmekte, geniş bir görüş açısıyla olayları derinlemesine inceleme yeteneği kazanmaktadır.

Kaynaklarda okuma basit bir zaman geçirme etkinliği olarak ele alınmaktadır. Tam tersine beyni geliştiren ve dönüştüren bir etkinlik olarak görülmektedir. Bu anlayışla çok sayıda nörobilim araştırmasında okumanın beyin üzerindeki faydaları vurgulanmaktadır. Bunların başında okumanın bilişsel yetenekleri uyarması ve zihni zenginleştirme gelmektedir. Uzmanlara göre, okumayı öğrenmek sinir devrelerini derinden değiştirerek harfleri, sesleri ve anlamları tanımayı kolaylaştırmaktadır. Okuma, eleştirel düşünmeyi, dil, zihinsel ve sosyal becerileri geliştirirken, kurgu yoluyla empatiyi de güçlendirmektedir. Kısaca okuma, zihni zenginleştirme, günlük stresten uzaklaşma, yaratıcılığı ve empatiyi geliştirme, odaklanma ve ruh sağlığını iyileştirmenin en etkili yolu olarak görülmektedir. Beynimiz "Kullanılan gelişir, kullanılmayan körelir" ilkesine göre çalışmaktadır. Bu ilkedен hareketle okumanın beyni nasıl geliştirdiği konusunda bir araştırma yapılmıştır. Uluslararası bir

nörolog ekibi, okumanın beyin üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Brezilya, Belçika ve Portekizli beyin uzmanları ile Paris Üniversitesinden Stanislas Dehaene, Pierre ve Mari Curie Üniversitesinden Laurent Cohen ortak bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmada okuma yazma bilmeyen 10 yetişkin, okuma yazmayı sonradan öğrenen 22 yetişkin ile okuma yazmayı ilkokulda öğrenen 31 yetişkin olmak üzere toplam 63 gönüllü yetişkinin zihinsel işlevleri beyin görüntüleme tekniğiyle incelenmiştir. Araştırma sonunda, İlkokulda okuma yazma öğrenen ve sürekli okuyan yetişkinlerin beyinlerinin, diğerlerine göre daha genç olduğu, daha hızlı ve etkili çalıştığı ortaya çıkmıştır. Okuma yazmayı sonradan öğrenen yetişkinlerin beyinleri ise okuma yazma bilmeyenlere göre daha iyi olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar küçük yaşta okuma yazma öğrenme ile sürekli okumanın beyini geliştirdiği ve daha etkili çalışmasını sağladığını ortaya koymaktadır (Dehaene, 2010).

Bilimsel çalışmalar okumanın bir eğlence ya da boş vakit geçirmenin çok daha ötesinde, kişilerin zihinsel becerilerini üst düzeyde geliştirdiğini göstermektedir. Edinburgh Üniversitesi ve King's College London'dan araştırmacılar, okuma yeteneklerini ve zekâ (IQ) seviyelerini karşılaştırmak için 7 ila 16 yaşları arasındaki 1.890 ikize beş kez test uygulamıştır. Testlerin sonucunda

en yüksek okuma becerisine sahip olan ikizlerin aynı zamanda en yüksek sayısal ve sözel yeteneğe sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Okumanın, kelimeleri sürekli görmenin, algılamının, hissetmenin, hayal etmenin, ilişkilendirmenin ve çağrıştırmının insan beynini doğrudan etkilediğini ve geliştirdiğini saptamışlardır. Okudukça beyin tıpkı bir kas gibi harekete geçmekte ve güçlenmektedir. Sinapslar arasında zengin ağlar oluşmaktadır. Bu da kişileri zihinsel olarak daha yetenekli kılmaktadır.

Okuma demek, beyin için egzersiz demektir. Kitap okurken metinde anlatılanlar, olay örgüsü, karakterlerin isimleri gibi çeşitli bilgileri akılda tutmak ve önemli ayrıntıları hatırlamak gerekmektedir. Bu durum beyinde yeni sinapsların ve bağlantıların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Düzenli olarak yapılan her işlem gibi okuma da beynimizin yapısını ve işlevlerini geliştirmektedir. Araştırmalar, düzenli olarak okuyan kişilerin beyin bölgelerinde çok sayıda ve güçlü nöron bağlantılarının geliştiğini göstermektedir. Bu durum öğrenme, anlama, sorgulama gibi zihinsel becerileri kolaylaştırmaktadır. Araştırmalara göre günde ortalama 20 dakika okumak, hafızayı ve bilişsel işlevleri korumak için yeterli kabul edilmektedir.

Güncel beyin araştırmalarında nöroplastisite (beyin esnekliği) üzerinde önemle durulmaktadır. Nöroplastisite

yani beyin esnekliği, beyin öğrenme, deneyim, çevresel değişiklikler veya yaşanan olumsuz durumlar karşısında sinirsel bağlantılarını (sinapslarını) yeniden yapılandırma ve güçlendirme yeteneği olarak açıklanmaktadır. Yani beyin kendini yeniden düzenleme ve toparlanma yeteneği olmaktadır. Beynin yaşam boyu süren bu özelliği, yeni beceriler kazanma, anıları saklama, olumsuz durumlar ve yaralanma sonrası toparlanmayı kolaylaştırmaktadır. Araştırmalar, düzenli okumanın beyin esnekliğini uyardığını ve beyin yeni bilgiler öğrenme yeteneğini geliştirdiğini göstermektedir. Berkeley Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmaya göre, düzenli okuma, yaşlı yetişkinlerde nöroplastisiteyi uyarmakta ve bilişsel işlevleri iyileştirmektedir. Emory Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmaya göre, düzenli okuma, yaşlılarda bile beyindeki sinaptik bağlantıların yoğunluğunu korumakta ve geliştirmektedir. Bu durum öğrenme, anlama ve hatırlama işlemlerini kolaylaştırmaktadır. Kısaca okuma beyin değişme ve uyum sağlama yeteneği olan nöroplastisiteye de katkı sağlamaktadır.

Kaliforniya Üniversitesinde yürütülen bir çalışmada, okumanın beyindeki gri madde yoğunluğunu artırdığını ve beyin bölgeleri arasındaki bağlantıyı iyileştirdiğini göstermektedir. Yani düzenli okuyan kişilerin beyin bölgesinde

daha fazla gri madde hacmi bulunmaktadır. Beyinde gri madde hacminin fazla olması, zihinsel işlevleri korumakta ve yaşa bağlı bilişsel gerileme riskini azaltmaktadır. Bu durum okuma işleminin Alzheimer, demans gibi hastalıklarla mücadelede yardımcı olduğunu kanıtlamaktadır. Case Western Üniversitesinde yapılan bir araştırmaya göre, okuma, yeni şeyler öğrenme ve satranç oynama gibi etkinliklerle beyinlerini aktif tutan kişilerin Alzheimer hastalığına yakalanma olasılığı, pasif yaşayan ve zamanlarını kolay etkinliklere ayıran kişilere göre 2,5 kat daha düşük olmaktadır. Bu konuda Profesör Robert Friedland "Fiziksel aktivitenin kalbi, kasları ve kemikleri güçlendirdiği gibi zihinsel aktivite de beyni güçlendirmekte ve bazı hastalıklarla savaşmasına yardımcı olmaktadır" demektedir. Sonuç olarak sürekli olarak okumak, Alzheimer hastalığına yakalanma veya bunama tehlikesini %2,5 oranında azaltmaktadır.

İnsanlarda yaşla birlikte hafıza gücü ile beyin fonksiyonları yavaşlamakta ve giderek azalmaktadır. Bu iç karartıcı durumla mücadele etmenin yollarından biri de kitap okumaktır. Chicago Rush Üniversitesi Tıp Merkezinde 2013 yılında yapılan ve Nöroloji dergisinde yayınlanan bir araştırmaya göre, düzenli kitap okuyan kişilerde hafıza kaybı daha yavaş olmaktadır. Sık kitap okumak ve beyin egzersizleri yapmak zihinsel ge-

rilemeyi %32 oranında azaltmaktadır. Kitap okurken, beyinde bilişsel işlevleri geliştiren yeni sinirsel bağlantılar ve ağlar kurulmaktadır. Dr. Robert S. Wilson ve ekibi, araştırma süresince en az 80 yaşında olan 294 erkek ve kadının günlük davranışlarını izleyerek bu sonuca ulaşmıştır. Kısaca okuma insan vücudu için hayati önem taşıyan beynimizin sağlığını korumaya ve zihnimizi canlı tutmaya önemli katkılar sağlamaktadır. Akşamları televizyon izlemek yerine kitap okumak "yaşlanma karşıtı vitamin" depolama aracı olmaktadır. Bir başka ifadeyle okuma, beynimizi geliştirmenin ve zinde tutmanın en etkili yolu kabul edilmektedir. Daha iyi, daha hızlı ve daha kalıcı öğrenmek ve keskin bir hafıza gücüne sahip olmak için okuma alışkanlığı geliştirmek zorunlu olmaktadır. Bu nedenle okuma hem yetişkinlere hem de çocuklara kazandırılması gereken önemli bir alışkanlıktır. Çocukları çok küçük yaşlardan itibaren etkileyecek ve okumayı sevmelerine yardım edecek uyku öncesi hikayeler, masallar ve tekerlemeler çok yararlı olmaktadır. Düzenli olarak hikâye okumak, çocuklarda okuma alışkanlığını geliştirmeye katkı sağlamaktadır.

İlginç bir kitaba veya sürükleyici bir hikâyeye dalmak ve seyerek okumak, rahatlamaya ve günlük stresten uzaklaşmaya yardım etmektedir. Sevilen metinleri okumak stresi azaltmaya ve uykuyu iyileştirmeye katkı sağlamaktadır. Stresin azalması ve uyku kalitesinin iyileşmesi ise beyin sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Böylece okuma günlük endişe ve sıkıntılardan uzaklaşmaya yardım etmektedir. Ayrıca beynin yükünü azaltarak bireyi sakinleştirmektedir. Günde birkaç dakika bile okumak, dikkati başka yöne çekmekte, endişelerden uzaklaştırmakta ve stres seviyesini düşürmektedir. İngiltere Sussex Üniversitesi'nde 2009 yılında yapılan bir araştırmaya göre günde sadece 6 dakika okumak stresi %68 oranında azaltmaktadır. Bu araştırmada 6 dakika okumadan sonra katılımcıların kas gerginliği ile kalp atış hızı ölçülmüş ve çok yavaşladığı saptanmıştır. Nöropsikolog David

Lewis, okumanın stresi %68 oranında azalttığını, bunun müzikten (%61), bir fincan çaydan (%54) veya yürüyüşten (%42) çok daha etkili olduğunu açıklamaktadır.

Okuma, depresyonun da üstesinden gelmeye yardımcı olmaktadır. Kişinin kendini bir kitaba kaptırması, olumsuz düşüncelerden uzaklaşmasını sağlamaktadır. Okuma aynı zamanda yaşam süresini de uzatmaktadır. Social Science & Medicine dergisinde yayınlanan bir araştırmaya göre, haftada 3,5 saat okumanın, hiç okumayanlara oranla ortalama 23 ay daha uzun yaşadıklarını göstermektedir. Yine ABD Yale Üniversitesi'nde 2016 yılında yapılan bir araştırmada, 50 yaşın üzerindeki 3.635 kişinin durumu incelenmiştir. Günde 30 dakikadan fazla kitap okuyan kişilerin yaşam sürelerinin %23 oranında uzadığı saptanmıştır.

Kitap okumanın kişileri mutlu ettiği de bilinmektedir. Bu konu Liverpool Üniversitesinde geniş kapsamlı bir çalışmada ele alınmıştır. Araştırmacılar 4.164 yetişkine anket uygulayarak okumanın psikolojik ve sosyal durumlara etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonunda kendini okuyucu olarak tanımlayan yetişkinlerin daha mutlu, daha az stresli ve daha az depresif oldukları belirlenmiştir. Okumayan yetişkinlerle karşılaştırıldığında, okuyanların daha fazla arkadaşına sahip oldukları, çeşitli topluluklara katıldıkları ve ailesine büyük bir bağlılık duydukları görülmüştür. Böylece okuyanların diğerlerinden daha mutlu oldukları ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak beyinle ilgili araştırmalarda okumanın önemini açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmalarda okuyan beyinlerin daha genç, canlı ve zinde olduğu, sinapslar arası bağlantıların güçlü olduğu, Alzheimer, demans gibi hastalıklara daha az yakalandığı, yaşam sürelerinin uzadığı, daha az stresli, daha az depresif ve daha mutlu oldukları ortaya çıkmaktadır. Peki sizler düzenli olarak kitap okuyor musunuz? Dileğimiz daha mutlu olmak için bir kitap seçip okumaya başlamanız ve bunu bir alışkanlık haline getirmenizdir.

GÜLİSTAN'IN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

نماند ستمکار بد روزگار
بماند بر او لعنت پایدار

*Zamanın zâlimi dünyada ebedî kalmaz,
ama üzerine lanet daimi kalır.*

(Şeyh Sâdî)

ZÂLİMLER DE ÖLÜR

*Zâlim, ne kadar çok zulmederse etsin, bir gün elbet ölür,
Ve mahşere dek mazlûmların lanet okuna hedef olur.*

(Ahmet Sevgi)

MESNEVÎ'NİN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

زاید از لقمهٔ حلال اندر دهان
میل خدمت عزم رفتن آن جهان

*Hizmete meyletmek ve o cihana gitmek azmi,
ağza alınan lokmanın helâl olmasından doğar.*

(Hz. Mevlânâ)

HELÂL LOKMA

*Helâlinden yiyip içmekle olur topluma hizmet,
Haram yemedinse tâ arşa çıkarsın, tek sen azmet.*

(Ahmet Sevgi)